

ЛІТЕРАТУРА

1. Лановенко І. П. Кримінально-виконавча політика / І. П. Лановенко // Юридична енциклопедія. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 3. – С. 405.
2. Вебер М. Избранные произведения : пер. с нем. / М. Вебер ; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; предисл. П. П. Гайденко. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Садовский В. Н. Основания общей теории систем : Логико-методологический анализ / В. Н. Садовский. – М. : Наука, 1974. – 279 с.
4. Проблемы методологии системного исследования / под ред. И. В. Блауберга и др. – М. : Мысль, 1970. – 455 с.
5. Зелькина О. С. Системно-структурный анализ основных категорий диалектики / О. С. Зелькина. – Саратов : Издательство Саратовского университета, 1970. – 179 с.
6. Югай Г. А. Диалектика части и целого / Г. А. Югай. – Алма-Ата : Наука, 1965. – 171 с.
7. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / О. М. Литвинов. – Х. : Видавництво Харківського національного університету внутрішніх справ, 2008. – 446 с.
8. Аванесов Г. А. Теория и методология криминологического прогнозирования / Г. А. Аванесов. – М. : Юрид. лит., 1972. – 334 с.
9. Волкова В. Н. Основы теории систем и системного анализа : учебник / В. Н. Волкова, А. А. Денисов. – СПб. : Изд-во СПбГТУ, 1997. – 510 с.
10. Ипакян А. П. Оперативная обстановка : методологические вопросы моделирования : учебное пособие / А. П. Ипакян. – М. : Акад. МВД СССР, 1982. – 87 с.

УДК 343.35

ПРОТИДІЯ РОЗПОВСЮДЖЕННЮ КОНТРАБАНДИ НА ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

COUNTERING THE PROLIFERATION OF SMUGGLING IN THE BORDER AREAS OF UKRAINE

Паламарчук Г.В.,
аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет

У статті розглянуто теоретичні питання визначення змісту контрабандної діяльності. Висвітлені актуальні проблеми вчинення контрабанди, передумови її розповсюдження на прикордонних територіях. Визначені основні складові протидії контрабанді з огляду на специфіку прикордонних територій.

Ключові слова: прикордонні території, контрабанда, економічна безпека держави, протидія контрабанді.

В статье рассмотрены теоретические вопросы определения содержания контрабандной деятельности. Раскрыты актуальные проблемы изучения контрабанды, предпосылки ее распространения на приграничных территориях, а также основные угрозы контрабандной деятельности для формирования экономической безопасности государства.

Ключевые слова: приграничные территории, контрабанда, экономическая безопасность государства, противодействие контрабанде.

The article considers theoretical issues of determining the content of the smuggling activities. Deals with the topical issues of the Commission of smuggling, the preconditions of its distribution in the border areas. The main components of combating smuggling, given the specifics of the border areas. It should be emphasized that insufficient attention is paid to the study of the prerequisites for the development of smuggling activities in the border areas, identify the key threats to economic security, development of organizational and economic measures to counter smuggling in the border areas. Another major issue is the fact that smuggling activities increases in terms of high-level corrupt officials, representatives of the law enforcement system and society in General, and the existence of such facts not only hinders the development of effective organizational and economic mechanisms of struggle against smuggling in the border areas of Ukraine, but also stimulate the activity of criminal groups and the development of shadow processes in economy.

For countering smuggling activities, the important element in this question is the joint activities of the divisions of fiscal and border services. In Coloma comprehensive and consistent implementation of large-scale organizational and economic measures to combat smuggling in the border areas of Ukraine will allow to increase the level of their investment attractiveness, the availability of additional financial resources to the State budget, will lead to the decriminalization of activities of business structures, strengthen the protection of national interests of the state, controllability of the process of balancing the parameters of the development of the domestic consumer market, the rationalization of inter-state trade relations will provide an improved crossing of the state border that will lead to the emergence of a strong potential for strengthening the economic security of the state.

Key words: border areas, smuggling, economic security of the state.

В умовах недостатньої функціональної спроможності державних інститутів, високого рівня корупції та розвитку криміногенних формувань, що має місце особливо на Сході України, де ведеться антитерористична операція (далі – АТО), посилюються ризики подальшої дестабілізації соціально-економічної ситуації, загрози безпеці держави. У цих процесах посідає чільне місце й розповсюдження контрабанди, особливо небезпечних її видів для населення країни.

Нелегальне переміщення продукції і товарів через державний кордон України має не лише негативний економічний аспект (недоотримання у повному обсязі надходжень до державного бюджету, деформація ринкової

кон'юнктури тощо), але й посилює кримінальні аспекти розвитку економіки, що проявляється в активізації діяльності організованих кримінальних угруповань, цілями яких є саме отримання надприбутків у результаті вчинення контрабанди [1, с. 119].

Все це зумовлює загострення соціально-економічної ситуації в суспільстві, погіршення якості життя населення та виникнення диспропорцій просторово-регіонального розвитку. Одним із негативних наслідків є розповсюдження та розвиток нових форм контрабандної діяльності, які формується відповідно до нових реалій та потреб у суспільстві.

Посилення впливу таких дестабілізуючих тенденцій на формування економічної безпеки держави вимагає

розробки пріоритетних напрямів стосовно її зміцнення. Проблемним є те, що значним, незадіяним на повну потужність, інструментом підвищення рівня економічної безпеки держави є саме протидія контрабанді, адже на сьогодні наявна певна зацікавленість серед державних службовців щодо можливості «заробити» на «кришунанні» чи безпосередньо вчиненні контрабанди.

Вивченням проблематики протидії контрабанді займаються такі вітчизняні і зарубіжні вчені як: Басель Алі Діб, О. Бусол, Д. Бхаваті, О. Дячкін, Ф. Жаксобекова, В. Ложкін, М. Литвін, Д. Османова, П. Пасека, О. Потушинська, Ю. Турчин, Б. Хансен, В. Хома та ін. Водночас у наукових джерелах недостатньо уваги приділено проблемам дослідження передумов розвитку контрабандної діяльності саме на прикордонних територіях, ідентифікації її ключових загроз для економічної безпеки держави, розробці організаційно-економічних заходів протидії контрабанді на прикордонних територіях, що й обумовило мету статті.

Географічне розташування України, проходження через її територію головних магістральних шляхів, що з'єднують Схід та Захід [2], а також відсутність ефективно системи контролю за кордоном на всій лінії його протяжності в умовах військового часу (зокрема, через розірвану смугу на східному кордоні країни) підвищують ризики налагодження контрабандних потоків різного роду товарів, продукції, матеріальних цінностей, наркотиків, зброї, вибухових речовин тощо.

Взагалі є цілком логічним, коли діяльність криміногенних структур у сфері контрабандних потоків головним чином сконцентрована у межах прикордонних територій. Адже факт вчинення контрабанди відбувається саме при перетині кордону країни, коли особа намагається приховати певними способами різні товари.

Контрабандна діяльність посилюється в умовах високого рівня корумпованості чиновників, представників правоохоронної системи та суспільства загалом, особливо гостро це виявляється в зоні АТО, де окремі військовослужбовці займаються «кришунанням» переправлення контрабандних товарів через пункти пропуску. Такі факти не лише ускладнюють розробку ефективних організаційно-економічних механізмів боротьби з контрабандою на прикордонних територіях України, а й активізують діяльність кримінальних угруповань та розвиток тіньових процесів в економіці. Тому держава зі свого боку повинна проводити більш жорсткі заходи при вирішенні питання щодо корумпованості державних службовців, військових зокрема.

Розповсюдження контрабанди має певні причини. Так, Ю. Турчин серед головних передумов розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях України виділяє такі: 1) вигідне географічне і транспортне положення території держави; 2) функціональна неспроможність Державної прикордонної служби України забезпечити контроль за перетином державного кордону на всій лінії його протяжності; 3) надмірна кількість контрольних процедур при митному оформленні продукції, товарів, матеріальних цінностей тощо; 4) високий рівень корумпованості та бюрократизму державних чиновників; 5) криміналізація органів державної влади, суб'єктів господарювання та суспільства загалом; 6) високі ставки експортних та імпорتنих мит; 7) низька ефективність роботи органів правоохоронної та судової системи; 8) психологічні стимули та бажання підприємців до отримання надприбутків; 9) недосконалість системи митно-тарифного регулювання експортно-імпорتنих операцій; 10) поширена практика лобіювання інтересів в органах державної влади представниками великого бізнесу; 11) переважно низький рівень доходів і бідність населення, яке проживає на прикордонних територіях; 12) непрозорість здійснення експортно-імпорتنих операцій; 13) недобросовісність окремих працівників Державної прикордонної служби України

та Державної фіскальної служби України; 14) транснаціональний характер розвитку криміногенних структур [2, с. 49].

Загалом можна поділити цю позицію, яку доцільно доповнити вказівкою на те, що прикордонні території як місце безпосереднього розвитку контрабандних відносин характеризуються недостатньою ефективністю використання наявного в них природно-ресурсного потенціалу та переваг географічно-територіального розміщення [3, с. 41]. Це виявляється у недостатньому рівні інвестиційної привабливості прикордонних територій, нерозвиненості їх фінансової, ринкової, соціальної, побутової інфраструктури, управлінської кризою та погіршенням людського капіталу, що зумовлено як внутрішньою, так і зовнішньою трудовою міграцією. Тому, вбачається, що для полегшення процесів структуризації ризиків виникнення контрабанди в прикордонній зоні та розробки ефективного організаційно-економічного інструментарію стосовно боротьби з нею доцільною є систематизація прикордонних територій за характером їх розвитку:

1) до першої категорії належать території, у межах яких розташована розвинена мережа спеціалізованих пунктів пропуску через державний кордон, митні пости, дорожня і транспортно-логістична інфраструктура, що стимулює процеси соціально-економічного розвитку прикордонних територій, є джерелом формування зайнятості для місцевого населення (яке також частіше існує за рахунок вчинення контрабанди) та забезпечення надходжень до місцевого бюджету. Тому, досліджуючи розвиток контрабанди на прикордонних територіях, поряд із системно-організованою злочинною діяльністю, головними мотивами якої є отримання надприбутків, доцільно виділити поширену практику здійснення дрібної контрабанди жителями прикордонних територій України, насамперед підкацизних товарів (алкоголю, тютюну тощо). Вона, головним чином, зумовлена низьким рівнем доходів населення та відсутністю робочих місць на прикордонних територіях. Частіше за все, така діяльність є основним джерелом доходів місцевих жителів, здійснення якої дозволяє задовольняти їх основні фізіологічні та соціально-економічні потреби. Безперечно, що масштаби цього виду контрабанди (як його називають – побутовий вид контрабанди) не є настільки суспільно-небезпечними та розвинутими, з огляду включення у цю діяльність представників організованих злочинних груп, однак це не нівелює її протиправного характеру.

Такі обставини вимагають від законодавця дотримання комплексного підходу до формування організаційно-економічних механізмів протидії контрабанді з урахуванням об'єктивних передумов її виникнення. Також слід акцентувати увагу на необхідності зміни пріоритетів відносно протидії цьому виду контрабанди. Зокрема, державі потрібно перейти від застосування силових методів до загальносоціального стимулювання процесів соціально-економічного розвитку прикордонних територій України;

2) друга категорія прикордонних територій характеризується відсутністю об'єктів митно-пропускної інфраструктури через державний кордон, що стримує темпи соціально-економічного, інноваційного та культурного розвитку цих прикордонних територій. Водночас для останніх характерними є розвиненість дорожньо-транспортного сполучення, ведення несільськогосподарських видів економічної діяльності, наявність горизонтально-вертикальних зв'язків між суб'єктами господарювання. Такі місця на кордоні є «лакомими шматками» для контрабандистів;

3) третя категорія – це території, що характеризуються переважно периферійним і монофункціональним типом розвитку, занедбаністю інфраструктури, низьким рівнем їх взаємної інтеграції та кооперації, нерозвиненістю регіонального господарського механізму. Це ускладнює організацію належного контролю за перетином державного кор-

дону на всій лінії його протяжності, а відтак й ускладнює усіяку можливість протидії контрабанді. Слід відзначити, що до цієї категорії належить основна частина прикордонних територій України, що посилює дію ризиків і загроз не лише економічної, але й соціальної безпеки держави.

Важливим елементом протидії контрабанді є спільні заходи підрозділів фіскальної та прикордонної служб. Підрозділи Державної прикордонної служби України під час проведення таких заходів надають допомогу підрозділам фіскальної служби у запобіганні незаконному переміщенню через митний кордон (поза пунктами пропуску через державний кордон) товарів та інших предметів контрабанди. Відділи прикордонної служби призначають прикордонні наряди для виконання завдань разом з нарядами митної служби на державному кордоні в межах прикордонної смуги і контрольованого прикордонного району. Вони також інформують відповідні підрозділи з боротьби з контрабандою Державної фіскальної служби України про виявлені ознаки підготовки до порушення державного кордону України з метою контрабандної діяльності, а також про здійснення таких злочинів поза місцем розташування пунктів пропуску [4, с. 14].

Тому у разі затримання на державному кордоні у межах прикордонної смуги та прикордонного контрольованого району контрабанди посадові особи прикордонної служби спільно з посадовими особами підрозділів фіскальної служби проводять документування протиправної діяльності затриманих осіб відповідно до законодавства, після чого передають контрабанду до найближчого митного органу. Стосовно порушників державного кордону вживають необхідних процесуальних дій. При цьому надають посадовим особам митного органу відповідні документи, а також, за необхідності, дають пояснення органам дізнання. Очевидно, що саме від процесуального оформлення залежить доведеність факту контрабанди, юридичний склад якої передбачає переміщення певних предметів через митний кордон України, який співпадає з державним кордоном України, за винятком меж території спеціальних митних зон [5, с. 49]. У разі нападу злочинців чи злочинних угруповань на співробітників митної служби на державному кордоні та в межах прикордонної смуги і контрольованого прикордонного району надають їм допомогу у відбитті нападу та затриманні злочинців.

Слід підкреслити, що у разі повноцінної співпраці зазначених служб можливо досягти належних результатів у

протидії контрабанді. Тому є нагальна необхідність в їх спільній та скоординованій роботі щодо виявлення та протидії цій діяльності.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можна дійти таких висновків стосовно протидії контрабанді на сучасному етапі:

1. Оскільки контрабандна діяльність тільки посилюється в умовах високого рівня корумпованості чиновників, то держава зі свого боку має більш жорстко вирішувати питання щодо відповідальності за корупційні прояви державних службовців, військових зокрема, ніж це робиться на практиці нині.

2. Слід виділити в окремий вид контрабанди здійснення дрібної контрабанди жителями прикордонних територій України, що, частіше за все, є основним джерелом доходів місцевих жителів. Масштаби цього виду контрабанди не є настільки суспільно-небезпечними, як з боку представників організованих злочинних груп, однак це не нівелює її протиправного характеру, тому законодавець має дотримуватися комплексного підходу до формування організаційно-економічних механізмів боротьби з контрабандою з урахуванням об'єктивних передумов її виникнення, у т. ч. й шляхом стимулювання процесів соціально-економічного розвитку прикордонних територій України.

3. Має бути якісно посилена співпраця фіскальної та прикордонної служб, які повинні більш плідно та скоординовано співпрацювати у сфері протидії контрабанді, щоб досягти мінімального рівня розповсюдженості контрабандної діяльності на кордоні країни.

У цілому ж комплексна та послідовна реалізація масштабних організаційно-економічних заходів щодо протидії контрабанді на прикордонних територіях України дозволить забезпечити підвищення рівня їх інвестиційної привабливості, надходження додаткових фінансових ресурсів до державного бюджету, призведе до декриміналізації діяльності підприємницьких структур, посилять захист національних інтересів держави, керованість процесу балансування параметрів розвитку внутрішнього споживчого ринку, раціоналізацію міждержавних зовнішньоторговельних відносин, забезпечить удосконалення системи перетину через державний кордон, що в комплексі призведе до формування потужних резервів для зміцнення економічної безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басель А. Д. Контрабанда в Украине и её влияние на безопасность страны / А. Д. Басель // *Правова держава*. – 2005. – № 8. – С. 119–122.
2. Литвин М. М. Прикордонна безпека України : етапи становлення, проблеми і перспективи / М. М. Литвин // *Національна безпека : український вимір*. – 2008. – Вип. 1–2 (20–21). – С. 41–46.
3. Турчин Ю. Б. Особливості детермінації контрабанди підкацизних товарів / Ю. Б. Турчин // *Митна справа*. – 2011. – № 1(73). – С. 49–56.
4. Філіпов С. О. Напрями удосконалення діяльності підрозділів охорони державного кордону щодо протидії контрабанді / С. О. Філіпов // *Митна справа*. – № 5 – С. 8–13.
5. Савчук С. С. Деякі аспекти протидії контрабанді на державному кордоні в контексті взаємодії Державної митної служби з Державною прикордонною службою України / С. С. Савчук // *Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 8 грудня 2005 року)*. – Хмельницький : НАДПСУ, 2006. – С. 48–52.